

فضای مجازی، همنشینی و رفتارهای پرخطر: مطالعه رابطه همنشینی دانشجویان در فضای مجازی با رفتارهای پرخطر در فضای واقعی و مجازی

تاریخ پذیرش: 1397/05/12

تاریخ دریافت: 1396/12/08

محمدتقی عباسی شوازی،¹ مهدی معینی،² روح الله پوردیان³

از صفحه 77 تا 104

چکیده

زمینه و هدف: فضای مجازی به افراد با علائق مشترک امکان می‌دهد یکدیگر را بیابند، تعامل و همنشینی داشته و رفتارهای هرچند ناهنجار و پرخطر را یاد بگیرند و تقویت کنند. این فضا محدودیت‌های زمانی، مکانی و نظارت-های اجتماعی حاکم بر رفتارها و همنشینی‌های افراد را برداشته و چندان مشخص نیست این تعاملات مجازی تا چه اندازه بر رفتارهای پرخطر جوانان مؤثر است. این مطالعه با هدف بررسی رابطه همنشینی در فضای مجازی با رفتارهای پرخطر در فضای مجازی و واقعی انجام شده است.

روش‌شناسی: این پژوهش از نظر هدف کاربردی می‌باشد و مطالعه با رویکردی کمی و روش پیمایش انجام شده است. نمونه آماری 400 نفر از دانشجویان دانشگاه شیراز بوده‌اند که با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای انتخاب و پرسشنامه را تکمیل کرده‌اند. از روایی پژوهش با شیوه اعتبار صوری و از پایایی مقیاس‌ها با آزمون آلفای کرونباخ اطمینان حاصل شده است.

یافته‌ها: یافته‌های استنباطی نشان داد، بین استفاده از موبایل، اینترنت و در نهایت همنشینی در فضای مجازی با رفتارهای پرخطر در فضای مجازی و واقعی همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین، تحلیل رگرسیونی چند متغیره نشان داد متغیر همنشینی در فضای مجازی 37 درصد از واریانس رفتارهای پرخطر در فضای مجازی و واقعی را تبیین می‌کند.

نتیجه‌گیری: فضای مجازی نه تنها عرصه‌ای برای یادگیری رفتارهای پرخطر بلکه محیطی برای ظهور و بروز آنهاست؛ تأثیر همنشینی‌های مجازی بر رفتارهای پرخطر (مجازی و واقعی)، بیشتر از همنشینی‌ها در فضای واقعی است. یافته‌های این پژوهش از یکسو ضرورت بازنگری در نظریه همنشینی افتراقی را با توجه به فضای نوظهور مجازی خاطر نشان می‌کند و از سوی دیگر ضرورت توجه و نظارت بیشتر خانواده‌ها و مسئولان انتظامی در پیشگیری از آسیب‌ها و مخاطرات فضای مجازی را گوشزد می‌کند.

واژه‌های کلیدی: همنشینی افتراقی، رفتارهای پرخطر، فضای مجازی، فضای واقعی، دانشجویان.

1- استادیار جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی دانشگاه شیراز (نویسنده مسئول) mtabbasi@rose.shirazu.ac.ir

2- استادیار جامعه‌شناسی گروه علوم اجتماعی دانشگاه سیستان و بلوچستان.

3- دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه گیلان.

دوران نوجوانی و جوانی شخص با تغییر و تحول جسمی، روانی و شخصیتی، خواسته‌های جدیدی را مطرح می‌سازد، پذیرفته شدن و جذب در گروه‌های همسالان، فشارهای گروهی، میل به ابراز وجود، پی‌ریزی زندگی مستقل، روابط نامناسب عاطفی، عدم توجه به خواسته‌ها، ارزش‌ها و نظرات زمینه‌گرایش به گروه همسالان و هم‌نشینی¹ با آنان را فراهم می‌سازد، در نتیجه گرایش به رفتارهای پرخطر² و انحرافات فراهم می‌گردد (صدیق سروستانی، 1390). هرچند هیچ‌یک از بخش‌های جامعه از عواقب ناگوار رفتارهای تهدیدکننده در امان نیست، اما برخی از گروه‌های اجتماعی که از خودمختاری و استقلال بیشتری برخوردارند گرایش بیشتری به رفتارهای پرخطر پیدا می‌کنند (رنسبورگ و سوروجلال،³ 2013: 1). در واقع، علل عمده‌ی مرگ و بیماری هم در کشورهای صنعتی و هم در حال توسعه به تعداد نسبتاً محدودی از رفتارهای پرخطر برمی‌گردد که عمدتاً از سنین نوجوانی و جوانی شروع می‌شود (آنتقینی و همکاران،⁴ 2001: 295). رفتارهای پرخطر، به آن دسته از رفتارهای اطلاق می‌شوند که سلامت و بهزیستی نوجوانان، جوانان و سایر افراد جامعه را در معرض خطر قرار می‌دهد (ماهر،⁵ 2004: 118). نوجوانان و جوانان یکی از مهم‌ترین گروه‌های در معرض رفتارهای پرخطر مانند ایدز (مظفرزاده و وحدانی نیا، 1387: 180)، خودکشی (علیوردی‌نیا و همکاران، 1390: 1)، فعالیت‌های جنسی، خشونت و مواد مخدر هستند (فلیشر و چالتون،⁶ 2001: 235؛ باسکین سامرز و سامرز،⁷ 2006: 609). عوامل اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و خانوادگی نقش بسیار چشمگیر، در آسیب‌های مرتبط با انواع رفتارهای پرخطر ایفا می‌کنند. مطالعات علوم رفتاری، در یادگیری رفتارهای اجتماعی مطلوب و نامطلوب بر نقش منابع اصلی نظیر خانواده و همسالان تأکید دارند (دی کلمنته و همکاران،⁸ 2001: 1363). در بین عوامل اجتماعی، گروه همسالان به‌عنوان عوامل عمده‌گرایش افراد به

1- Companion

2- Risky behavior

3- Rensburg & Surujlal

4- Anteghini

5- Maher

6- Flisher & Chalton

7- Baskin-Sommers & Sommers

8- Diclemente

سمت رفتارهای مخاطره‌آمیز شناخته شده است (هان¹ و همکاران، 2012: 783). کاندل² در مطالعه‌ای دریافت که تأثیر والدین به‌ویژه در مقایسه با تأثیر همسالان نسبتاً کمتر است زیرا همسالان هم زمینه تقویت و تأثیر اجتماعی قوانین و هم زمینه رفتار مورد قبول دوستان را فراهم می‌کنند. منظور از هم‌نشینی با همسالان، در پژوهش‌ها در فضای واقعی،³ ارتباط افراد با همسالانی است که رفتارهایی از قبیل مصرف سیگار، الکل و مواد مخدر، رانندگی پرخطر، حمل سلاح سرد و گرم و خشونت، ارتباط با جنس مخالف را مرتکب می‌شوند (رای⁴ و همکاران، 2003: 108). با این حال به موازات دنیای واقعی که افراد در آن زندگی می‌کنند، تکنولوژی‌های نوین ارتباطی از قبیل اینترنت و شبکه‌های اجتماعی «دنیای مجازی»⁵ و جدیدی را خلق کرده‌اند که خصلت‌های جدیدی به پدیده‌ها و تمایلات اجتماعی بخشیده و جهان اجتماعی را دو فضایی کرده است (عاملی و حسنی، 1391: 1). فضای مجازی و اینترنت صرفاً فضایی برای انتقال اطلاعات نیست، بلکه فضایی اجتماعی است که امکان تعاملات انسان‌ها را از جهات مختلف ممکن کرده و وسعت بخشیده است، لذا نقش این فضای نوظهور و همنشینی‌های مجازی افراد می‌تواند نقش مهمی در کنش‌های آنها در دو فضای واقعی و مجازی داشته باشد.

بیان مسأله

نوجوانان و جوانان امروزه به‌عنوان فرزندان دیجیتال، بخش زیادی از اوقات زندگی خود را در دنیای مجازی که توسط رسانه، به‌ویژه کامپیوتر، اینترنت و موبایل احاطه شده سپری می‌کنند (پرنسکی،⁶ 2003: 21). بر طبق گزارش‌ها حدود 60 درصد از کاربران اینترنت در سطح جهانی را جوانان تشکیل می‌دهند این در حالی است که صرفاً 34 درصد از کل جمعیت جهانی را تشکیل می‌دهند (تیلور،⁷ 2002). فضاهای اجتماعی برآمده از این فناوری‌های نوین به‌خصوص اینترنت فضای مجازی است، که به‌عنوان بخشی از واقعیت اجتماعی دوران معاصر شناخته می‌گردد، امروزه بخش مهمی از

1- Han

2- kandel

3- Reality space

4- Rai

5- Virtual world

6- prensky

7- Taylor

رفتارها و تعاملات اجتماعی انسان‌ها در «فضای مجازی» نوظهور سپری می‌گردد، فضایی که پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های جدیدی را برای بشریت به ارمغان آورده که در تاریخ بشر بی‌سابقه است و با امکانات و دسترسی‌های فراوانی که رسانه‌ها از جمله اینترنت در اختیار جوانان می‌گذارد، آنان به‌صورت دائم با محرک‌های جدید و انواع مختلف رفتار آشنا می‌شوند (عاملی و حسنی، 1391: 1). این فضا هویت نامشخص و به‌صورت مستمر متحولی را به‌ویژه برای نسلی که در مقایسه با نسل قبل با محرک‌های فراوانی مواجه است، خلق می‌کند (لینیر، 2001¹).

گرچه این فضا امکانات بی‌شماری برای زندگی امروزی انسان‌ها فراهم آورده، از سوی دیگر مسائل غیرمترقبه‌ای را نیز موجب شده است که هر پدیده بشرساختی به مثابه نتایج ناخواسته خود آن‌ها را به همراه دارد. شناخت و بررسی این مخاطرات تنها راهی است که می‌توان با تکیه بر آن، به تصمیم‌گیری و تعیین سیاست‌ها و خط‌مشی‌هایی برای پیش‌گیری و مقابله با آن‌ها پرداخت (عاملی، 1390). جوانان امروزه چیزی‌هایی را می‌پسندند که با سلیقه و ذائقه نسل‌های پیشین تفاوت ماهوی و فاحشی دارند. امروزه جامعه بشری، با گستردگی شبکه روابط انسانی و اجتماعی از طریق پیشرفت فناوری ارتباطات، شاهد وسعت دامنه برقراری ارتباطات به‌وسیله شبکه اینترنت به‌عنوان یکی از مهم‌ترین رسانه جهانی است. به تعبیر ریتزر² (2004) فناوری‌های پیشرفته، مسائل اجتماعی خاصی برای ملت‌های کمتر توسعه‌یافته ایجاد می‌کنند، ازجمله این فناوری‌های پیشرفته می‌توان به رایانه، اینترنت و تلفن‌های همراه اشاره کرد که مسائل و آسیب‌هایی در اثر سوء‌مصرف و سوءاستفاده از کاربردهای آن‌ها برای، نوجوانان، جوانان خانواده‌ها و جوامع به وجود می‌آورد. هرچند که رفتارها در فضای مجازی و واقعی ممکن است تفاوت‌هایی داشته باشند و از منظر صاحب‌نظران نتایج ضدونقیضی در میزان مصرف رسانه‌ای و تأثیرات آن بر زندگی افراد داشته است، کماکان هر دودسته بر اثرات آن بر سلامت عمومی اشتراک نظر دارند. اقشار تحصیل‌کرده و دانشجویان که به‌عنوان بیشترین میزان مصرف‌کننده و به‌عنوان کسانی که (نسبت به کودکان و نوجوانان) در دوران دانشجویی از استقلال بیشتری برخوردارند، طبعاً از فرصت میزان روابط دوستانه

1- Lenier

2- Ritzer

بیشتری و از گروه‌های هم‌نشینی بالاتری در فضای مجازی برخوردارند. بنابر مطالعات دوران شکل‌گیری استقلال فرد با ضعیف شدن نظارت والدین و گسترش روابط با گروه‌های مختلف همسالان، فشارهای اجتماعی زیادی ایجاد می‌گردد (خلیلی، 1392: 155). چنانچه گروه همسالان و دوستان مانند پدر و مادر، می‌تواند به‌عنوان یک منبع حمایت و همچنین به‌عنوان یک منبع خطر عمل کند (مایکل و بن زور،¹ 2007: 17). با توجه به این شرایط و فضای شکل‌گیری رسانه‌ای که افراد بخشی از زندگی روزمره خود را در فضای رسانه‌ای، گروه‌ها، کانال‌ها، وب‌چت‌ها و هم‌نشینی‌های برآمده از رسانه سپری می‌کنند این فضا هم ممکن است به‌عنوان یک فضای امن و مثبت یا منبع خطری برای افراد مصرف‌کننده تلقی گردد.

بنابراین آنچه تحقیق حاضر را از سایر تحقیقات مرتبط با تأثیر همسالان بر رفتارهای پرخطر و تأثیرات اینترنت در شکل‌دهی به پدیده‌ها و جرائم، مخاطرات، و تعاملات فضای واقعی، متمایز می‌گرداند، نگاه خاص به مقوله دوجوانی شدن زندگی اجتماعی و تأثیرات بودن و هم‌نشینی در این فضا (هم‌نشینی مخرب) بر نحوه تعاملات، کنش‌ها و رفتارهای مخاطره‌آمیز جوانان دانشجویان در هر دو فضا است، بر این مبنا آنچه در این فضا آموخته می‌شود انعکاسی بر هر دوجوان افراد است. بر این اساس، محققان در این پژوهش تلاش کرده‌اند از یکسو، با در نظر گرفتن جهان اجتماعی به‌عنوان جهانی دو فضایی و متعامل، به مطالعه رابطه بین هم‌نشینی در فضای مجازی و رفتارهای پرخطر در فضای واقعی و مجازی بپردازند و از سوی دیگر، بر دانشجویان به‌عنوان یکی از اقشار جوان جامعه که هم در معرض بیشترین رفتارهایی پرخطر هستند و بیشترین استفاده را از فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی دارند تمرکز کنند؛ تا در این رهگذر به نقش فضای مجازی در رفتارهای پرخطر جوانان دانشجویی ببرند. بنابراین این مطالعه با هدف جوابگویی به سوالات زیر بر روی دانشجویان دانشگاه شیراز انجام شده است: 1- آیا هم‌نشینی در فضای مجازی می‌تواند رفتارهای پرخطر جوانان در دو فضای واقعی و مجازی را تبیین کند؟ 2- رفتارهای پرخطر در فضای مجازی چه رابطه‌ای با رفتارهای پرخطر در دنیای واقعی دارد؟

مبانی نظری

رفتار پرخطر بخشی از رفتارهای انحرافی است؛ به همین دلیل برای تبیین آن می‌توان از نظریه‌های مرتبط با رفتارهای انحرافی خصوصاً نظریات یادگیری اجتماعی رفتارهای انحرافی و به طور خاص «نظریه همنشینی افتراقی» با بازنگری آن بر مبنای تعاملات و همنشینی‌های فضای مجازی نیز استفاده کرد. همچنین به دلیل آنکه رفتارهای پرخطر در این مطالعه در دو جهان واقعی و مجازی در نظر گرفته شده است، بنابراین در این پژوهش رابطه رفتارها در دو جهان بنابر پارادایم «دو جهانی شدن» آسیب‌ها در نظر گرفته شده است.

پارادایم دوفضایی شدن‌ها و آسیب‌های اجتماعی: «پارادایم دوج جهانی شدن‌ها و دو فضایی شدن‌ها» برای اولین بار توسط سعیدرضا عاملی طرح شد و تلاش شد که با ارائه تصویری پارادایمی، تغییر در واقعیت‌های جهان امروز که منجر به ظهور «واقعیت مجازی» در کنار «واقعیت فیزیکی» و یا به عبارتی «دو واقعیتی شدن جهان» شده است، تبیین شود (عاملی و حاجی جعفری، 1391: 96). با ظهور و گسترش صنعت هم‌زمان ارتباطات و در امتداد آن اینترنت به‌عنوان شبکه ارتباطی و اطلاعاتی جهانی، فضای جدیدی را در عرصه زندگی به وجود آورد که می‌توان با عناوینی همچون «فضای دوم» و فضای مجازی از آن یاد کرد. بر مبنای این پارادایم فهم واقعیت‌های فردی و اجتماعی با پارادایم تک جهانی امکان‌پذیر نیست، فهم جهان واقعی منهای درک جهان مجازی و بالعکس مطالعه جهان مجازی بدون توجه به متغیرهای جهان واقعی مطالعه و نگاه را گرفتار یک نوع خطای فهم می‌کند. فضای مجازی دارای فرا متغیرهایی مانند «سریع شدن فضا»، «فراگیری»، قابلیت دسترسی دائم «فرامکانی» و «فرازمانی»، «جهانی بودن»، «تشدید شدن واقعیت در فضای بازنمایی شده» و «چند رسانه‌ای بودن» فضا از جمله فرا متغیرهای این فضا هستند که زندگی در جهان دوم و همچنین زندگی دو فضایی امروزه را تحت تأثیر قرار می‌دهند (عاملی، 1386). انحرافات و آسیب‌های اجتماعی را با توجه به پارادایم دو فضایی شدن می‌توان در دو فضای «واقعی فیزیکی» و «واقعی مجازی» دنبال کرد که در مواقعی آسیب‌های این دو فضا در چسبیدگی مطلق به یکدیگر قرار دارند؛ بنابراین شناخت آسیب‌های فضای فیزیکی می‌تواند کمکی اولیه برای شناخت آسیب‌های اجتماعی دو فضایی باشد (عاملی، 1390).

آسیب‌های اجتماعی را با نگاه دو فضایی می‌توان به اعتبار فضای اثرگذاری آسیب، به «آسیب‌های دو فضایی» که در هر دو فضا قابلیت شکل‌گیری و اثرگذاری را دارند و «آسیب‌های مجازی» که صرفاً در فضای جدید زندگی بروز پیدا می‌کنند، اما دامنه اثرگذاری گسترده‌تری نسبت به فضای شکل‌گیری خود دارند، تقسیم کرد (عاملی، 1390). آسیب‌های دو فضایی آن دسته از آسیب‌ها اجتماعی هستند که به واسطه رخداد مسئله‌ای در فضای فیزیکی یا در فضای مجازی به وجود آمده‌اند و در هر دو فضا نیز جریان دارند. اما آسیب‌های مجازی، آن‌گونه از آسیب‌ها هستند که با ظهور فضای مجازی و پس‌از آن نوآوری‌های روزانه این فضا، بروز پیدا می‌کنند، در این فضا شکل می‌گیرد و شیوع پیدا می‌کنند، ولی در حوزه اثرگذاری بر زندگی دوفضایی افراد تأثیرگذار هستند. گاه منشأ آسیب نامشخص است، ولی به اعتبار آن که در هر دو فضا تأثیرات آسیب مشخص و جاری است، می‌توان آسیب را آسیب مشترک میان دو فضا دانست (عاملی و حسنی، 1391).

نظریه یادگیری اجتماعی: مجموعه صاحب‌نظرانی که موضوع یادگیری اجتماعی را مطرح ساخته‌اند بر این باورند که کج‌رفتاری و هم‌نوایی طی فرایندهای مشابه یاد گرفته می‌شوند و کج‌رفتاری نتیجه یادگیری هنجارها و ارزش‌ها انحرافی به‌ویژه در چارچوب خرده‌فرهنگ‌ها و گروه‌های همسالان است.

یکی از اولین نویسندگانی که می‌گفت کج‌روی در جریان کنش متقابل با دیگران آموخته می‌شود ادوین اچ. ساترلند بود. در رویکرد یادگیری اجتماعی به رفتارهای انحرافی، ساترلند¹ با طرح نظریه‌ی هم‌نشینی افتراقی² رفتار انحرافی را بر اساس یادگیری اجتماعی تبیین می‌کند و معتقد است رفتار انحرافی آموختنی است و در فرایند رابطه با افراد دیگر، به‌ویژه در گروه‌های کوچک آموخته می‌شود (احمدی، 1384: 94-95). یادگیری به‌عنوان وسیله برقراری ارتباط و تعامل با محیط و کسب اداها، تعاملات کلامی، روش‌ها و الگوهای متفاوت زندگی نقش مهمی در نظریه او دارد (محسنی، 1386: 72). هم‌نشینی افتراقی بر این پیش‌فرض بنا شده است که رفتار انحرافی موروثی نیست و به همان روشی یاد گرفته می‌شود که هر رفتار دیگری آموخته

1-Sutherland

2- Differential Association

می‌شود. در فرایند یادگیری، معاشران فرد قواعد حقوقی را به‌عنوان امور مناسب یا نامناسب تعریف می‌کنند و فرد این تعاریف را از آنان یاد می‌گیرد. فرد به دلیل اینکه در معرض تعاریفی قرار می‌گیرد که قانون‌شکنی را بر احترام به قانون ترجیح می‌دهند، بزهکار یا جنایتکار می‌شود. واضح است که همه مردم با این‌گونه تعاریف برخورد دارند، اما مسئله‌ی اساسی میزان برخورد است (احمدی، 1384: 95). فرد در صورتی تبدیل به بزهکار و کج‌رفتار می‌شود که تعاریف موافق قانون‌شکنی فراوانی بیشتری از تعاریف مخالف قانون‌شکنی داشته باشند. فراوانی معاشرت از نظر دفعات وقوع، مدت، ارجحیت و شدت می‌تواند متفاوت باشد (ممتاز، 1381: 91).

دانیل گلیزر¹ با مطرح کردن نظریه هویت‌پذیری افتراقی²، بیان می‌کند که تعامل فرد با بزهکاران و به دنبال آن یکی دانستن خود با آنها، میزان هویت‌پذیری فرد چه به شکل واقعی و چه به شکل خیالی را معلوم می‌کند، زمانی که اخذ و اقتباس ارزش‌ها شخص را مستعد انجام رفتار بزهکارانه یا قانون‌شکنی می‌نماید (براون³ و همکاران، 2013: 321). بنابراین، به نظر می‌رسد که گلیزر از تعامل افراد با کج‌رفتاران در جهان واقع یا در کتاب‌ها و فیلم‌ها، در صورتی که کسی از آنها هویت نپذیرد و با آنها به عنوان الگو و قهرمان برخورد نکند، هراسی ندارد، چون پیوند افتراقی را شکل‌دهنده‌ی کج‌رفتاری نمی‌داند و علت اصلی کج‌رفتاری را هویت‌پذیری از کج‌رفتاران یا هویت‌پذیری افتراقی قلمداد می‌کند (صدیق سروسستانی، 1390: 49-50).

نظریه‌ی تقویت افتراقی⁴ تلاش دیگری برای توضیح جرم به عنوان نوعی رفتار آموخته شده می‌باشد. این نظریه در ابتدا توسط راندل آکرز⁵ با همکاری رابرت بورگس⁶ در سال 1966 ارائه شد، و نسخه‌ی دیگری از دیدگاه یادگیری اجتماعی است که مفاهیم پیوند افتراقی را با عناصر نظریه‌ی یادگیری روانشناختی ترکیب نموده است (سیگل⁷، 2012: 240). بورگس و آکرز براساس نظریه‌ی تقویت در روانشناسی که مدعی است ادامه یا توقف هر نوع رفتاری بستگی به تشویق یا مجازات دارد، یعنی تشویق موجب ادامه‌ی

1-Glaser

2- Differential Identification

3- Brown

4- Differential Reinforcement Theory

5- Akers

6-Burgess

7-Siegel

رفتاری خاص و مجازات باعث توقف آن خواهد شد، نظریه‌ی ساترلند را مورد سؤال قرار داده‌اند. به بیان دیگر، آن‌ها بیان می‌کنند که صرف تعامل با کج‌رفتاران کسی را کج‌رفتار نمی‌کند، بلکه همین افراد، کج‌رفتاری را در صورتی که رضایت‌بخش‌تر باشد، به هم‌نواپی ترجیح خواهند داد. بورگس و آکرز براساس قانون نیروی تقویت افتراقی می‌گویند اگر مجموعه عواملی نیروهای تقویت‌کننده تولید کنند، آن عاملی بیشترین احتمال وقوع را دارد که بیشترین تقویت‌کننده را به لحاظ مقدار، فراوانی و احتمال تولید کند. بنابراین، از نظر آن‌ها دخالت متغیر سوم یعنی تقویت افتراقی در فضای پیوند افتراقی، علت اصلی کج‌رفتاری است (صدیق سروستانی، 1390: 50).

بر اساس چارچوب نظری منتخب، هم‌نشینی و تعامل با دوستان به‌عنوان متغیر مستقل اصلی (که در این تحقیق هم‌نشینی با دوستان در فضای مجازی مورد نظر است) و برخی از متغیرهای زمینه‌ای که در این تحقیق، نوع سکونت فرد، میزان استفاده از اینترنت و موارد آن، دستگاه موبایل و موارد آن ... در نظر گرفته شده به‌عنوان دیگر متغیرهای مستقل در ارتباط با متغیر وابسته یعنی رفتارهای پرخطر در فضای مجازی و واقعی مورد سنجش قرار گرفته است.

پیشینه پژوهش

محبی و همکاران (1395)، در پژوهشی با عنوان «مطالعه استفاده از فضای مجازی و تأثیرات آن بر کج‌روی در بین دانش‌آموزان دوره متوسطه»؛ نتایج نشان داد بین میزان استفاده و نوع استفاده از فضای مجازی با میزان گرایش و میزان ارتکاب به کج‌روی‌های اجتماعی همبستگی مستقیم متوسطی بوده است.

در پژوهش‌های خارجی می‌توان از رسانه اجتماعی حامل و مسیری برای خشونت جوانان (پاتن¹ و همکاران، 2014)، روابط اینترنتی و قربانی آزار و اذیت شدن در جهان واقعی (نیوتن²، 2004) نام برد.

آختنبرگ¹ (2006) در پژوهشی با عنوان «رسانه‌های گروهی و تأثیر بر ذهن جوانان»، نشان داد محصولات رسانه‌های گروهی، افکاری را به وجود می‌آورند و ترویج

1- Patton
2- Newton

می‌کنند که بر جوانان و ادراک از خودشان تأثیر زیادی دارند و جوانان از آنچه در رسانه‌ها مطلوب نشان داده می‌شود، الگوبرداری می‌کنند.

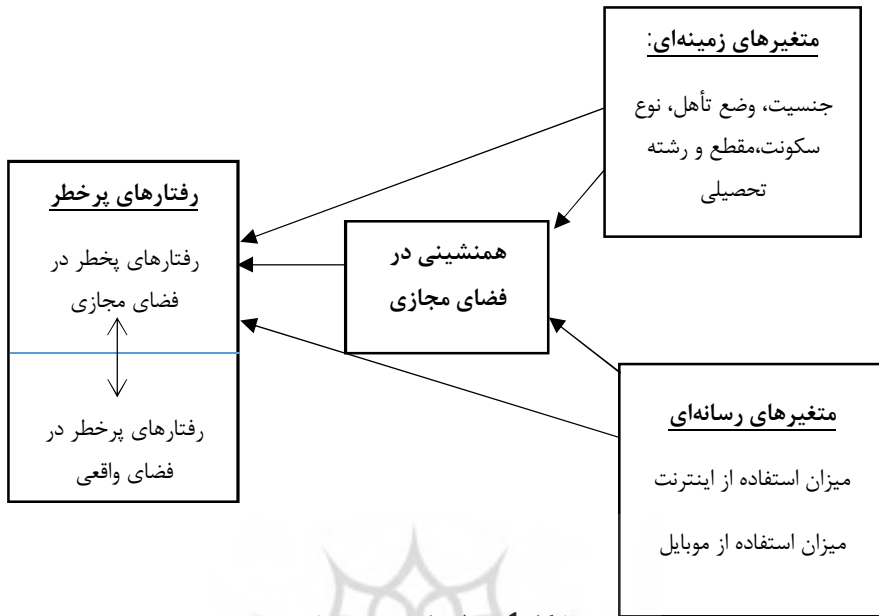
ویلانی² (2001)، در پژوهش «تأثیر رسانه در کودکان و نوجوانان» نشان داد که اثرات اولیه قرار گرفتن در معرض رسانه‌ها افزایش رفتار خشونت‌آمیز و پرخاشگرانه، افزایش رفتارهای پرخطر، از جمله مصرف الکل، توتون و شتاب شروع فعالیت جنسی می‌باشد.

مون³ و همکاران (2010)، در پژوهش «پیشگیری جرائم رسانه‌ای» به این نتایج دست یافتند که بین میزان استفاده از رایانه و عضویت در گروه‌ها و شبکه‌های رایانه‌ای و میزان جرائم رایانه‌ای رابطه معناداری وجود دارد.

مدل مفهومی پژوهش

با الهام از مباحث طرح شده در بخش‌های مبانی نظری و پیشینه پژوهش، مدل مفهومی تحقیق طرح شده است. در این مدل متغیرهای زمینه‌ای و رسانه‌ای با میانجی‌گری متغیر همنشینی در فضای مجازی می‌توانند رفتارهای پرخطر دانشجویان را تبیین کنند. همچنین با الهام از نظریه دو فضایی شدن محققان سعی کرده‌اند رفتارهای پرخطر را در دو فضای مجازی و واقعی رهگیری کنند. این مدل با طرح و با عملیاتی کردن مفهوم بازنگری شده همنشینی افتراقی تحت عنوان «همنشینی مجازی» سعی کرده است تبیین جدید و قوی‌تری از رفتارهای پرخطر جوانان دانشجویان ارائه دهد.

1- Achtenberg
2- villani
3- moon

شکل 1- مدل مفهومی پژوهش

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر بر اساس رویکرد کمی و با استفاده از روش پیمایش انجام شده و با استفاده از پرسشنامه به گردآوری داده‌ها پرداخته است. جامعه آماری موجود در این پژوهش کلیه دانشجویان پسر و دختر مشغول به تحصیل در دانشگاه شیراز بوده‌اند که بنابر آمار رسمی این دانشگاه در سال تحصیلی 94 بالغ بر 18000 نفر بوده‌اند. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران 376 نفر محاسبه شد که محققان برای اطمینان بیشتر تعداد بیشتری پرسشنامه در بین دانشجویان توزیع کردند که در نهایت 400 پرسشنامه بدون نقص برای تحلیل بدست آمد. پاسخگویان در این مطالعه با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای غیرمتناسب انتخاب شدند. این روش نمونه‌گیری برای جامعه آماری مناسب است که از اجزا و طبقات متفاوتی تشکیل شده‌اند و واریانس بین طبقات زیاد و درون طبقات کم باشد. عملیاتی کردن نمونه‌گیری بدین شکل بوده است

که در ابتدا جامعه آماری از نظر دانشکده و جنسیت به طبقات مختلف تقسیم و در نهایت از هر دانشکده به تعداد مساوی دختر (200 نفر) و پسر (200 نفر) انتخاب شدند. روایی پژوهش به شیوه اعتبار صوری و با مراجعه و تبادل نظر با افراد متخصص و صاحب‌نظر تضمین گردید. پایایی مقیاس‌های این تحقیق نیز بر اساس آزمون آلفای کرونباخ تعیین شده است که در جدول زیر مشاهده می‌شود.

جدول شماره 1 - نتایج آزمون آلفای کرونباخ برای مقیاس‌ها

مقدار آلفای کرونباخ	تعداد گویه	مقیاس
0/903	14	همنشینی در فضای مجازی
0/882	33	رفتارهای پرخطر در فضای واقعی
0/921	38	رفتارهای پرخطر در فضای مجازی

تعریف متغیرها

همنشینی در فضای مجازی: تعامل و ارتباط فرد با دیگران که بستر و محل آن فضای مجازی می‌باشد. امروزه با گسترش شبکه‌های اجتماعی و استفاده روزافزون از اینترنت برای برقراری ارتباط با دیگران، افراد بخش زیادی از وقت خود را در شبکه‌های اجتماعی و سرگرم ارتباط با دیگران هستند. این متغیر در قالب 14 گویه سنجیده شده است.

رفتار پرخطر: رفتارهای پرخطر، به آن دسته از رفتارهایی اطلاق می‌شوند که سلامت و بهزیستی نوجوانان، جوانان و سایر افراد جامعه را در معرض خطر قرار می‌دهد (ماهر، 2004: 118) در این تحقیق رفتارهای پرخطر در دو بُعد فضای واقعی شامل (رانندگی پرخطر، خشونت، ارتباط با جنس مخالف و اعتیاد و مصرف مواد مخدر) و فضای مجازی شامل (خشونت کلامی، ارتباط با جنس مخالف، هک کردن و دستبرد به اطلاعات شخصی و اعتیاد اینترنتی) در نظر گرفته شد و در قالب 71 گویه مورد سنجش قرار گرفت.

میزان استفاده از رسانه‌ها (موبایل و اینترنت)، میزان زمانی که دانشجویان در طول شبانه‌روز صرف استفاده از موبایل و اینترنت می‌کنند.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های توصیفی

در این قسمت توصیف فراوانی و درصد متغیرهای زمینه‌ای مانند جنسیت، وضعیت تأهل، نوع سکونت، مقطع تحصیلی، قومیت و رشته تحصیلی آمده است.

جدول شماره 2 - توصیف فراوانی و درصد متغیرهای جمعیت شناختی

ویژگی‌های نمونه	فراوانی	درصد	ویژگی‌های نمونه	فراوانی	درصد
جنسیت					
مرد	200	50	مقطع تحصیلی	252	63
زن	200	50	کارشناسی	118	29/5
			کارشناسی ارشد	30	7/5
			دکتری		
وضعیت تأهل					
مجرد	358	89/5	نوع سکونت	110	27/5
متأهل	42	10/5	همراه با خانواده	290	72/5
			خوابگاه دانشجویی		
قومیت					
فارس	279	86/9	رشته تحصیلی	85	21/25
ترک	19	4/8	علوم انسانی	126	31/5
لر	63	15/8	مهندسی	54	13/5
کرد	16	4	علوم پایه	83	20/75
عرب	6	1/5	دامپزشکی-کشاورزی	52	13
بلوچ	1	0/3	علوم اجتماعی		
سایر	16	4			

در جدول شماره 2، آمارهایی از متغیرهای جمعیت‌شناختی پاسخ‌گویان آمده است که در ادامه به تحلیل توصیفی این آمارها که از 400 پرسشنامه در بین دانشجویان جمع‌آوری شده است، می‌پردازیم. از تعداد 400 نفر پاسخگویی که به پرسشنامه پاسخ داده‌اند، میانگین سن افراد پاسخگو (23/28) سال بوده است که 200 نفر (50 درصد) را مردان و 200 نفر (50 درصد) را زنان تشکیل داده‌اند. بر اساس داده‌های جدول 358 نفر (89/5 درصد) از پاسخگویان مجرد و 42 نفر (10/5 درصد) متأهل بوده‌اند. متغیر رشته تحصیلی حاکی از آن است که بیش‌ترین میزان 126 نفر (31/5 درصد) در رشته مهندسی و 52 نفر (13 درصد) کمترین درصد در رشته علوم اجتماعی بوده‌اند. همان‌طور که در جدول مشاهده می‌کنید، از میان پاسخگویان 252 نفر (63 درصد) در

مقطع کارشناسی، 118 نفر (29/5 درصد) در مقطع کارشناسی ارشد و 30 نفر (7/5 درصد) در مقطع دکتری بوده‌اند، متغیر توزیع سکونت پاسخگویان نشان می‌دهد که 290 نفر (72/5 درصد) ساکن در خوابگاه دانشجویی، 108 نفر (27/5 درصد) همراه با خانواده محل سکونت خود را ذکر کرده‌اند. از میان کسانی که قومیت خود را مشخص کرده‌اند، بیش‌ترین میزان 279 نفر (69/8 درصد) قومیت خود را فارس و کمترین میزان (0/3) درصد قومیت خود را بلوچ انتخاب کرده‌اند.

جدول شماره 3 - میزان موارد استفاده از دستگاه موبایل، اینترنت، میزان رفتارهای پرخطر در فضای مجازی و واقعی و هم‌نشینی در فضای مجازی

متغیر	کم	متوسط	زیاد	انحراف معیار	میانگین
استفاده از موبایل	28/96	29/81	41/23	5/62	17/62
استفاده از اینترنت	40/1	17/21	38/73	5/64	14/71
میزان رفتارهای پرخطر در فضای واقعی	65/2	9/9	24/9	11/45	13/42
میزان رفتارهای پرخطر در فضای مجازی	64/3	10/4	25/3	15/21	24/31
میزان هم‌نشینی در فضای مجازی	57/3	23/8	18/9	11/99	14/15

جدول شماره 3 میزان استفاده از موبایل، اینترنت و رفتارهای پرخطر در فضای واقعی و مجازی و هم‌نشینی در فضای مجازی را برای دانشجویان نشان می‌دهد؛ همان‌طور که مشاهده می‌گردد، 41/23 درصد از پاسخگویان به میزان زیاد از موبایل استفاده می‌کرده‌اند و 38/73 درصد به میزان زیاد از اینترنت استفاده می‌کرده‌اند. در رابطه با میزان رفتارهای پرخطر در فضای واقعی و مجازی، داده‌های به دست آمده گویای این است که در هر دو فضا آمارها به هم نزدیک است؛ به گونه‌ای که 24/9 درصد از پاسخگویان دارای رفتارهای پرخطر در فضای واقعی در سطح زیاد بوده‌اند و برای فضای مجازی هم این میزان 25/3 درصد می‌باشد. همچنین 57/3 درصد از پاسخگویان دارای هم‌نشینی در فضای مجازی در سطح کم، 23/8 درصد در سطح متوسط و 18/9 درصد در سطح زیاد بوده‌اند.

یافته‌های استنباطی

در بخش یافته‌های استنباطی، نتایج بررسی فرضیات پژوهش آورده شده است.

– فرضیه اول: بین متغیرهای زمینه‌ای (جنسیت، وضعیت تأهل، نوع سکونت، مقطع تحصیلی و رشته تحصیلی) با میزان همنشینی در فضای مجازی تفاوت معناداری وجود دارد.

– فرضیه دوم: بین متغیرهای زمینه‌ای (جنسیت، وضعیت تأهل، نوع سکونت، مقطع تحصیلی و رشته تحصیلی) با میزان رفتارهای پرخطر در فضای مجازی تفاوت معناداری وجود دارد.

– فرضیه سوم: بین متغیرهای زمینه‌ای (جنسیت، وضعیت تأهل، نوع سکونت، مقطع تحصیلی و رشته تحصیلی) با میزان رفتارهای پرخطر در فضای واقعی تفاوت معناداری وجود دارد.

جدول شماره 4-آزمون تفاوت میانگین متغیرهای هم‌نشینی در فضای مجازی، رفتارهای پرخطر در فضای مجازی و واقعی برحسب متغیرهای زمینه‌ای

متغیر	هم‌نشینی در فضای مجازی				رفتارهای پرخطر در فضای مجازی				رفتارهای پرخطر در فضای واقعی					
	آزمون T		میانگین		انحراف معیار		میانگین		انحراف معیار		میانگین		انحراف معیار	
	Sig	T	Sig	T	Sig	T	Sig	T	Sig	T	Sig	T	Sig	T
جنسیت	0/000	5/51	12/40	17/34	0/001	3/307	16/03	12/80	0/000	7/29	12/74	17/34	0/000	7/29
			10/69	10/95			13/95	21/83			6/55	9/46		
وضعیت تأهل	0/180	1/35	11/94	14/43	0/045	2/05	15/32	24/80	0/003	2/36	11/87	14/00	0/003	2/36
			12/29	11/71			13/77	20/14			4/52	8/40		
نوع سکونت	0/140	1/48	11/66	14/82	0/027	2/22	12/20	21/44	0/019	2/36	12/18	14/44	0/019	2/36
			12/27	12/60			16/11	25/64			9/26	11/52		
مقطع تحصیلی	0/158	1/85	12/02	14/95	0/139	1/98	15/57	24/40	0/441	0/820	12/74	13/95	0/441	0/820
			11/96	12/9			15/53	25/40			10/04	12/68		
رشته تحصیلی	0/554	0/757	11/77	15/35	0/893	0/279	16/37	25/12	0/667	0/595	12/23	15/04	0/667	0/595
			12/72	13/45			15/59	24/16			11/56	13/01		
			10/03	12/26			13/35	24/54			8/82	12/44		

10/09 12/95	15/20 24/73	12/84 14/94	کشاورزی
8/82 13/50	14/53 22/44	11/04 14/54	علوم اجتماعی

در جدول شماره 4 نتایج آزمون‌های تفاوت میانگین در میزان هم‌نشینی در فضای مجازی و رفتارهای پرخطر دانشجویان در هر دو فضای مجازی و واقعی برحسب متغیرهای زمینه‌ای آمده است؛ به عبارت دیگر، این جدول نتایج فرضیات اول تا سوم تحقیق از جمله تفاوت در جنسیت، وضعیت تأهل، وضعیت سکونت، رشته تحصیلی و مقطع تحصیلی در میزان هم‌نشینی در فضای مجازی و رفتارهای پرخطر مجازی و واقعی را نشان می‌دهد. همان‌طور که در جدول مشاهده می‌گردد، نتایج آزمون تی برای متغیر جنسیت و هم‌نشینی نشان داد میانگین نمره مردان و زنان در هم‌نشینی در فضای مجازی معنادار است و میانگین نمره مردان بالاتر از زنان است؛ همین‌طور میانگین نمره مردان و زنان در رفتارهای پرخطر در فضای مجازی و واقعی نیز معنادار می‌باشد، با این تفاوت که در رابطه با فضای مجازی نمره زنان بیشتر از مردان است و در فضای واقعی نمره مردان بیشتر از زنان است. بنابراین، به لحاظ جنسیت، بین نمره مردان و زنان و هم‌نشینی در فضای مجازی، رفتارهای پرخطر در فضای مجازی و رفتارهای پرخطر در فضای واقعی، تفاوت معناداری وجود دارد و فرضیه ما تأیید می‌شود.

در رابطه با وضعیت تأهل، میانگین نمره هم‌نشینی در فضای مجازی و رفتارهای پرخطر در فضای مجازی و واقعی مجردین بیشتر از متأهلین می‌باشد بدین معنی که مجرد همراه با رفتارهای پرخطر بیشتری در هر دو فضای مجازی و واقعی است. البته در رابطه با هم‌نشینی در فضای مجازی تفاوت معناداری مشاهده نشد، اما در رابطه با نوع رفتارهای پرخطر مجازی و واقعی معنادار بود و فرضیه ما تأیید شد. در رابطه با نوع سکونت، میانگین نمره هم‌نشینی در فضای مجازی و رفتارهای پرخطر در فضای واقعی افرادی که در خوابگاه زندگی می‌کرده‌اند بیشتر از افرادی بود که همراه خانواده زندگی می‌کرده‌اند اما در مورد رفتارهای پرخطر مجازی میانگین نمره افرادی که با خانواده زندگی می‌کرده‌اند بیشتر از افراد خوابگاهی بود. ضمن اینکه تفاوت مشاهده شده در مورد هم‌نشینی فضای مجازی معنادار نبود اما در رابطه با رفتارهای پرخطر فضای مجازی و واقعی معنادار بود و فرضیه ما تأیید شد. بنابراین به نظر می‌رسد زندگی جدای از خانواده همراه با ریسک بیشتری است. تفاوت میانگین بدست آمده در رابطه با هم‌نشینی در

فضای مجازی، رفتارهای پرخطر در فضای مجازی و واقعی برحسب متغیرهای مقطع تحصیلی و رشته تحصیلی معنادار نبود و بدین ترتیب فرضیه ما تأیید نشد.

- فرضیه چهارم: بین استفاده از موبایل و اینترنت و همنشینی در فضای مجازی رابطه معناداری وجود دارد.
- فرضیه پنجم: بین استفاده از موبایل و اینترنت و رفتارهای پرخطر در فضای مجازی رابطه معناداری وجود دارد.
- فرضیه ششم: بین استفاده از موبایل و اینترنت و رفتارهای پرخطر در فضای واقعی رابطه معناداری وجود دارد.
- فرضیه هفتم: بین همنشینی در فضای مجازی و رفتارهای پرخطر در فضای مجازی رابطه معناداری وجود دارد.
- فرضیه هشتم: بین همنشینی در فضای مجازی و رفتارهای پرخطر در فضای واقعی رابطه معناداری وجود دارد.
- فرضیه نهم: بین رفتارهای پرخطر در فضای مجازی با رفتارهای پرخطر در فضای واقعی رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره 5- ماتریس همبستگی بین متغیرهای مستقل و وابسته

متغیر	همنشینی در فضای مجازی	میزان استفاده از موبایل	میزان استفاده از اینترنت	رفتارهای پرخطر در فضای مجازی	رفتارهای پرخطر در فضای واقعی
همنشینی در فضای مجازی	-				
استفاده از موبایل	**0/386	-			
استفاده از اینترنت	**0/470	**0/564	-		
رفتارهای پرخطر در فضای مجازی	**0/568	**0/344	**0/376	-	
رفتارهای پرخطر در فضای واقعی	**0/475	*0/124	**0/150	**0/521	-

جدول 5- ماتریس همبستگی بین متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق را نشان می‌دهد. به عبارت دیگر این جدول بیانگر بررسی فرضیات چهارم تا نهم تحقیق است. همانطور که داده‌های جدول نشان می‌دهد ضریب همبستگی پیرسون برای میزان استفاده از موبایل با همنشینی در فضای مجازی 0/386 صدم؛ با رفتارهای پرخطر در فضای مجازی 0/344 صدم و با رفتارهای پرخطر در فضای واقعی 0/124 صدم می‌باشد، که در رابطه با همنشینی در فضای مجازی، رفتارهای پرخطر در فضای مجازی در سطح 99 درصد و در رابطه با رفتارهای پرخطر در فضای واقعی در سطح 95 درصد معنادار است و بدین ترتیب فرضیه ما تأیید می‌شود. ضریب همبستگی پیرسون برای میزان استفاده از اینترنت با همنشینی در فضای مجازی 0/470 صدم، با رفتارهای پرخطر در فضای مجازی 0/376 صدم؛ با رفتارهای پرخطر در فضای واقعی 0/150 صدم می‌باشد که در مورد همه متغیرها در سطح 99 درصد معنادار می‌باشد و فرضیه ما تأیید می‌شود. ضریب همبستگی پیرسون برای میزان همنشینی در فضای مجازی با رفتارهای پرخطر در فضای مجازی 0/568 صدم و با رفتارهای پرخطر در فضای واقعی 0/475 صدم می‌باشد و در سطح 99 درصد نیز معنادار می‌باشد و بدین ترتیب فرضیه‌های هفتم و هشتم ما تأیید می‌شود. ضریب همبستگی پیرسون برای میزان رفتارهای پرخطر در فضای مجازی با رفتارهای پرخطر در فضای واقعی 0/521 صدم و در سطح 99 درصد معنادار می‌باشد که بیانگر تأیید فرضیه نهم ما است. بنابراین، فرضیات چهارم تا نهم تحقیق تأیید شده‌اند.

تحلیل رگرسیون چندگانه

در این قسمت، متغیرهایی وارد معادله رگرسیونی می‌شوند که دارای رابطه معناداری با متغیر وابسته تحقیق بوده‌اند.

جدول شماره 6- رگرسیون چندگانه بین متغیرهای مستقل و وابسته

رفتارهای پرخطر (مجازی و واقعی)		رفتارهای پرخطر واقعی		رفتارهای پرخطر مجازی		
Beta	Sig	Beta	Sig	Beta	Sig	
0/610	0/000	0/468	0/000	0/522	0/000	هم‌نشینی در فضای مجازی
-	-	-	-	0/159	0/000	استفاده از موبایل
0/610		0/468		0/601		R

رفتارهای پرخطر مجازی رفتارهای پرخطر واقعی					
رفتارهای پرخطر (مجازی و واقعی)					
Beta	Sig	Beta	Sig	Beta	Sig
0/372		0/219		0/361	Rsquar
220/90		104/67		191/78	F
0/000		0/000		0/000	Sig

جدول شماره 6 نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه بین متغیرهای مستقل تحقیق و متغیر وابسته تحقیق را نشان می‌دهد، همچنان که در جدول مشاهده می‌گردد، برای متغیر رفتارهای پرخطر در فضای مجازی دو متغیر هم‌نشینی در فضای مجازی و استفاده از موبایل با مقدار ضریب همبستگی نسبتاً قوی ($r=0/601$) در نهایت در معادله رگرسیونی باقی ماندند و با مقدار ضریب تعیین ($Rsquar=0/361$) گویای آن است که حدود 36 درصد از کل تغییرات میزان رفتارهای پرخطر در فضای مجازی را این دو متغیر قادرند تبیین کنند. برای متغیر رفتارهای پرخطر در فضای واقعی که در نهایت متغیر هم‌نشینی در فضای مجازی در معادله باقی ماند، با مقدار ضریب همبستگی ($r=0/468$) همبستگی متوسطی را نشان می‌دهد و با مقدار ضریب تعیین ($Rsquar=0/219$) نشان می‌دهد متغیر هم‌نشینی در فضای مجازی می‌تواند حدود 22 درصد از تغییرات متغیر رفتارهای پرخطر در فضای واقعی را تبیین کند. همان‌طور که در جدول مشاهده می‌گردد، متغیر هم‌نشینی در فضای مجازی با مقدار ضریب همبستگی ($r=0/610$) و ضریب تعیین ($Rsquar=0/372$)، حدود 37 درصد از تغییرات مجموع رفتارهای پرخطر واقعی و مجازی را تبیین می‌کند. همچنین با توجه به معنی‌داری آزمون ($F=1/000$) در سطح خطای $p<0/001$ می‌توان نتیجه گرفت که مدل رگرسیونی تحقیق مرکب از متغیرهای مستقل به خوبی می‌تواند تغییرات رفتارهای پرخطر را تبیین کنند. و آماره Beta یا ضریب رگرسیونی استاندارد شده نشان‌دهنده تأثیر هریک از متغیرهای مستقل بر روی متغیر وابسته تحقیق است، از میان متغیرهای مستقل تأثیر متغیر هم‌نشینی در فضای مجازی بر رفتارهای پرخطر در فضای مجازی با آماره بتای 0/522 بالاترین تأثیر رگرسیونی را روی این متغیر وابسته داشته است. همچنین آماره بتا یا ضریب رگرسیونی استاندارد شده برای متغیر رفتارهای پرخطر در فضای واقعی 0/468 گزارش شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

همانطور که بیان شد، ایده اساسی این مطالعه بررسی اثرات هم‌نشینی‌های مجازی جوانان دانشجو بر یادگیری رفتارها و اعمال کج‌روانه و انجام رفتارهای پرخطر در دو فضای مجازی و واقعی بوده است. در رابطه با یافته‌های استنباطی این پژوهش و آزمون تفاوت فرضیه‌های مرتبط با متغیرهای زمینه‌ای (فرضیات اول تا سوم) نتایج نشان داد بین جنسیت دانشجویان، نوع سکونت، وضعیت تأهل دانشجویان با میزان تجربه رفتارهای پرخطر (مجازی و واقعی) و میزان هم‌نشینی در فضای مجازی تفاوت معناداری مشاهده گردید، بدین معنا که پسران بیشتر از دختران، افراد ساکن در خوابگاه‌های دانشجویی بیشتر از افراد در حال زندگی با خانواده، مجردها بیشتر از متأهل‌ها، تجربه رفتارهای پرخطر در فضای مجازی و واقعی در طول یک‌ماهه اخیر را داشته‌اند. نتایج این مطالعه در متغیر جنسیت همسو است با مطالعه (لاو و یون،¹ 2013: 2690)، و در نوع سکونت و رفتارهای مخاطره آمیز همسو است با مطالعه (هوو² و همکاران، 2009: 742)؛ همچنین بین دیگر متغیرهای زمینه‌ای این تحقیق، شامل رشته‌های تحصیلی و مقاطع تحصیلی تفاوت معناداری در میزان رفتارهای پرخطر مشاهده نگردیده است.

دیگر یافته‌های تحلیل استنباطی که به بررسی فرضیات رابطه هم‌نشینی در فضای مجازی و رفتارهای پرخطر در فضای مجازی و واقعی و رابطه رفتارهای پرخطر در فضای مجازی با رفتارهای پرخطر در فضای واقعی می‌پردازد (فرضیات هفتم تا نهم)، بیانگر آن است که یافته‌ها چارچوب نظری این تحقیق را تأیید و این فرضیات مورد تأیید قرار گرفته است. فرضیه‌های هفتم و هشتم این پژوهش رابطه هم‌نشینی در فضای مجازی با رفتارهای پرخطر (در فضای مجازی و واقعی) را نشان می‌دهد، چنان‌که نتایج ماتریس همبستگی نشان می‌دهد، هم‌نشینی در فضای مجازی با مقدار همبستگی ($r= /568$) با رفتارهای پرخطر در فضای مجازی و مقدار همبستگی ($r= /475$) با رفتارهای پرخطر در فضای واقعی و سطح معناداری $p < 0/000$ رابطه مثبت و معناداری

1- Lau & Yuen
2- Hoeve

را نشان می‌دهد، بدین معنا که با افزایش مقدار هم‌نشینی (مخرب) در فضای مجازی، تجربه رفتارهای پرخطر دانشجویان در فضای مجازی و واقعی افزایش می‌یابد.

فرضیه‌ی نهم این تحقیق که به بررسی رابطه رفتارهای پرخطر در فضای مجازی با رفتارهای پرخطر در فضای واقعی می‌پردازد یافته‌ها برای این فرضیه بیانگر آن است که با مقدار ضریب همبستگی ($r=0/521$) و سطح معناداری $p<0/000$ رابطه مثبت و معناداری بین رفتارهای پرخطر در این دو فضا وجود دارد، بر مبنای چارچوب نظری این فرض از تحقیق، پارادایم دو فضایی شدن جهان‌ها و آسیب‌های اجتماعی که در آن فهم واقعیت‌های فردی و اجتماعی با پارادایم تک جهانی امکان‌پذیر نیست، با توجه به آسیب‌های دو فضایی که به واسطه رخداد مسئله‌ای در فضای فیزیکی، یا در فضای مجازی به وجود آمده‌اند و در هر دو فضا جریان دارند، فهم جهان واقعی بدون درک جهان مجازی و بالعکس مطالعه و نگاه را گرفتار خطای فهم می‌کند، در واقع، واقعی - یا مجازی بودن این رفتارها نوعی خطای ذهنی ایجاد می‌کند که موجب امتداد این رفتارها از فضای مجازی به واقعی زندگی روزمره خواهد شد. بنابراین این فرض از تحقیق بر مبنای پارادایم دو فضایی شدن جهان در نمونه مورد پژوهش قابل تبیین است، بدین معنا که تجربه رفتار و اعمال پرخطر در هر یک از دو جهان، رفتارها را در دو جهان تحت تأثیر قرار می‌دهد و رفتارها و اعمال ما انعکاسی بر هر دو فضای واقعی و مجازی ما است. نتایج این فرض از تحقیق همسو است با مطالعات (پاتن و همکاران، 2014: 548؛ مون و همکاران، 2010: 767؛ آختنبرگ، 2006؛ نیوتن و همکاران، 2004؛ افشاری و عابدی، 1390: 114)، چنانچه (محبی و همکاران، 1395: 33)، در مطالعه خود دریافتند تداوم فعالیت در فضای مجازی همراه با احساس آزادی و فارغ از کنترل ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی، سبب می‌شود تا فرد به ارزش‌های و هنجارهای جدید عادت نموده و تحت تأثیر نگرش جدید خود طبق ارزش‌ها و هنجارهای جهان مجازی در جهان واقعی عمل نماید. در واقع ارزش‌ها و هنجارهای فضای مجازی به جهان اجتماعی سرایت نموده و هنجارهای جهان واقعی فرد را شکل می‌دهند.

همچنین نتایج رگرسیون چند متغیره برای متغیرهای مستقل و وابسته این تحقیق نشان می‌دهد، متغیر هم‌نشینی در فضای مجازی و استفاده از دستگاه موبایل با مقدار ضریب تعیین ($R^2=0/361$)، حدود 36 درصد از تغییرات متغیر رفتارهای پرخطر

در فضای مجازی و متغیر همنشینی در فضای مجازی به تنهایی با ضریب $(R^2=0/219)$ ، حدود 22 درصد از تغییرات متغیر رفتارهای پرخطر در فضای واقعی و 37 درصد از تغییرات مجموع رفتارهای پرخطر در فضای مجازی و واقعی را تبیین می‌کنند. بر مبنای چارچوب نظری این تحقیق، رویکرد یادگیری اجتماعی خصوصاً نظریات همنشینی افتراقی که در واقع در این نظریه جرم و رفتارهای انحرافی به چیزی ربط داده می‌شود که آن را تفاوت در همنشینی‌ها می‌نامند و با بازنگری این نظریه در فضای مجازی، بر این مبنای که کنش‌ها مسأله مشترک جامعه‌شناسی و ارتباطات هستند، فضای مجازی همانند فضای واقعی در تفسیر کنش‌ها نقش دارند و تفکیک کنش‌ها در دو جهان تعبیر درستی از کنش‌های کج‌روانه و آسیب‌شناسانه به دست نمی‌دهد. یا به تعبیر (عبدالهیان، 1384: 135)، چنان چه اصلاحاتی در نحوه دخالت متغیرها در تفسیر کنش‌ها انجام شود، نه تنها امکان شناخت ماهیت کنش‌های آسیب‌شناسانه اینترنتی فراهم می‌آید بلکه کنترل آن‌ها چه در جهان مجازی و چه در جهان واقعی امکان‌پذیر می‌شود؛ بنابراین آنچه افراد عمدتاً در فضای مجازی، کانال‌ها، شبکه‌های مجازی و از طریق همنشینی و تعامل با کسانی که حامل هنجارها و رفتارهای مجرمانه‌اند را می‌آموزند، بر مبنای رویکرد یادگیری اجتماعی توسط افراد آموخته و درونی می‌گردند و افراد با الگوبرداری از این اعمال در این فضا نه تنها بر کنش‌گری جهان مجازی افراد بلکه بر رفتارهای واقعی افراد اثرگذار است.

یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد، با توجه به افزایش کاربران اینترنتی و شبکه‌های اجتماعی در قالب وب چت، گروه‌های دوستانه و کانال‌های مختلف، در جامعه امروزه و ویژگی‌های منحصربه‌فرد فضای مجازی در شکل‌دهی به پدیده‌ها و رفتارها و امکان شکل‌گیری همنشینی‌ها (مخرب) در فضا مجازی، فرصت یادگیری رفتارها و هنجارهای اجتماعی برای افراد و نوجوانان و جوانان دوچندان شده است، تعامل و رفتاری که امروزه به یک جهان منحصر نمی‌شود، بلکه دامنه اثرگذاری آن، بر هر دو فضای جهان اجتماعی تأثیرگذار است. بنابراین فضای مجازی در کنار پیامدهای مثبت همچون افزایش سطح آگاهی اعضای جامعه، افزایش سرمایه و شبکه اجتماعی افراد از طریق تعاملات سازنده، مهارت‌آموزی و ارائه سرگرمی‌های مفید برای اوقات فراغت افراد در زمینه‌های مختلف، بستری است که امکان یادگیری رفتارهای انحرافی و مجرمانه از طریق همنشینی‌های

غیرسازنده را برای کاربران به همراه دارد. بررسی هریک از این پیامدها و شناخت و آگاهی از آنها چشم‌انداز روشنی از وضعیت و عملکرد رسانه‌های اجتماعی را در جامعه ما نشان خواهد داد؛ بنابراین پیشنهاد این پژوهش به محققان آن است که در مطالعات آتی خود بر همنشینی‌های مجازی و رابطه آن با آسیب‌های دو فضایی تمرکز کنند؛ همچنین با انجام مطالعات کیفی همچون قوم‌نگاری آنلاین، نظریه زمینه‌ای و مصاحبه‌های عمیق بدنبال کشف و فهم فرایندها و پیامدهای همنشینی‌های مجازی برآیند.

پیشنهادها

اما درباره پیشنهادات کاربردی این مطالعه باید بر این نکته اصرار کرد که امروزه نه می‌توان جوانان را از حضور در فضای مجازی منع کرد و نه می‌توان آنها را آزاد بی‌قید و شرط گذاشت، هیچ راهی به صرفه‌تر و منطقی‌تر از افزایش سواد رسانه‌ای و سواد مجازی خانواده‌ها پیش روی جامعه نیست. بسیاری از آسیب‌های فضای مجازی ناشی از آگاهی و سواد اندک کاربران، خانواده‌ها و جامعه از مقتضیات این فضا است، که می‌توان با آگاهی بخشی و افزایش سواد رسانه‌ای تا اندازه‌ای از آسیب‌های آن کاست.

در کنار نقش خانواده، نهادهای انتظامی همچون پلیس می‌توانند با ارائه مشاوره‌های مفید از طریق مشاوران مستقر در کلانتری‌ها و کانون‌های اصلاح و تربیت و حتی زندان‌ها به آسیب‌دیدگان از فضای مجازی، مجرمان و بزه‌کاران و خانواده‌های آنها نقش اینترنت و فضای مجازی در راستای رفتارهای پرخطر و جرایم را اطلاع‌رسانی کنند. همچنین

پلیس می‌تواند با همکاری با سایر نهادهای جامعه همچون وزارت آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها و حتی صدا و سیما در راستای افزایش سواد رسانه‌ای در قالب کارگاه‌های مهارت‌افزایی، تبلیغات رسانه‌ای و اطلاع‌رسانی از جرائم سایبری نقش‌سازنده‌ای داشته باشد.

- احمدی، حبیب (1384). جامعه‌شناسی انحرافات. تهران: انتشارات سمت.
- افشاری، فاطمه و عابدی، طاهره (1390). تأثیر رسانه و گسترش مصادیق بی‌بندوباری (فرار از خانه و روابط جنسی نامشروع). مجله فقه و حقوق خانواده، شماره 55، صص: 114 تا 139.
- باریکانی، آمنه (1387). رفتارهای پرخطر در میان نوجوانان مدارس راهنمایی و دبیرستان شهر تهران. مجله روان‌پزشکی و روانشناسی بالینی ایران (اندیشه و رفتار)، دوره 14، شماره 2 (پیاپی 53)، صص 192-198.
- جلالی، علی‌اکبر (1391). رفتارشناسی مجرمان در فضای سایبر. فصلنامه علمی ترویجی کارآگاه، شماره 21، صص 6-25.
- حبیبزاده ملکی، اصحاب و قاسمی، محمد (1388). بررسی رابطه بین استفاده از رسانه‌های صوتی و تصویری با بزهکاری نوجوانان. پژوهش‌های ارتباطی، دوره 16، شماره 2، صص 95-120.
- خلیلی آذر، هایده (1392). شناخت ویژگی‌های شبکه‌های اجتماعی و اثرات آن‌ها بر روابط بین فردی نوجوانان. فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی، سال بیستم، شماره 3، 181-155.
- ریتزر، جورج (2004). نظریه‌های جامعه‌شناسی معاصر. ترجمه محسن ثلاثی، نشر علمی.
- زندوایان، احمد؛ حیدری، مریم؛ باقری، ریحانه و عطارزاده، فاطمه، (1392). آسیب‌های فضای مجازی بین دانش آموزان دختر. مطالعات فرهنگ و ارتباطات، دوره 14، شماره 55، صص 216-195.
- ساروخانی، باقر؛ توسلی، غلام عباس و عربی نژاد، عزیزه (1387). تأثیر فضای مجازی بر کنش اجتماعی جوانان دانشجوی دختر با تأکید بر دختران. پژوهش‌نامه علوم اجتماعی، سال دوم، شماره اول، صص 152-131.
- صدیق سروستانی، رحمت‌الله (1390). آسیب‌شناسی اجتماعی (جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی). چاپ هفتم. تهران: انتشارات سمت.
- عاملی، سعید رضا (1390). رویکرد دو فضایی به آسیب‌ها، جرائم، قوانین و سیاست‌های فضای مجازی. تهران: انتشارات امیرکبیر.
- عاملی، سعیدرضا (1386). دین مجازی؛ دو فضایی شدن محیط دینی و ارتباطات درون دینی و بین دینی. دین و رسانه، تهران: طرح آینده.
- عاملی، سعید رضا و حاجی جعفری مجتبی (1391). رویکرد دو فضایی به آسیب‌های مجازی و دین: نگرش‌ها و تجربه‌ها. دو فصلنامه دین و ارتباطات، شماره 41، صص 127-95.

- عاملی، سعیدرضا و حسنی، حسین (1391). دو فضایی شدن آسیب‌ها و ناهنجاری‌های فضای مجازی: مطالعه تطبیقی سیاست‌گذاری‌های بین‌المللی. فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره 5، شماره 1، صص 30-1.
- عبدالهیان، حمید (1384). نوع‌شناسی و بازتعریف آسیب‌های اینترنتی و تغییرات هویتی در ایران. فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، دوره 1، شماره 2-3، صص 135-154.
- علوردی نیا، اکبر؛ رضایی، احمد و پیرو، فریبرز (1390). تحلیل جامعه‌شناختی گرایش دانشجویان به خودکشی. جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیست و دوم، شماره 4 (پیاپی 44)، صص 1-18.
- فروغ‌الدین عدل، اکبر؛ صدرالسادات، سید جلال؛ جوادی یگانه، محمدرضا و بیگلریان، اکبر (1383). «تأثیر هم‌نشینی و معاشرت با گروه هنجارشکن و گرایش نوجوانان به اعتیاد». فصلنامه رفاه اجتماعی، شماره 15، صص 319-333.
- قنبری، شهلا و رمضان‌خانی، علی (1386). نقش رسانه‌ها در ترویج رفتارهای مخاطره‌آمیز. فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی، شماره 49.
- گیدنز، آنتونی و بردسال، کارل (1386). جامعه‌شناسی. ترجمه حسن چاوشیان، تهران: نشر نی.
- محبی، سلیمان؛ زنجانی، حبیب‌اله و ساروخانی، باقر (1395). مطالعه جامعه‌شناختی استفاده از فضای مجازی و تأثیر آن بر کج‌روی اجتماعی در بین دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه شهر کرمانشاه در سال تحصیلی 94-95. فصلنامه علمی - پژوهشی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، سال دهم، شماره چهارم، صص 33-58.
- محسنی، منوچهر (1368). جامعه‌شناسی انحرافات. تهران: نشر کتابخانه طهوری.
- مظفرزاده، شهلا و وحدانی‌نیا، مریم سادات (1387). دانش بهداشتی در خصوص ایدز در دختران دانش‌آموز دبیرستانی: یک مطالعه مقطعی. فصلنامه پایش، سال هفتم، شماره 2، صص 173-180.
- ملک‌زاده، محمود (1391). دام‌گستری در محیط مجازی. تهران: مجموعه مقالات نخستین کنگره علمی فضای مجازی و آسیب‌های اجتماعی نوپدید.
- ممتاز، فریده (1381). انحرافات اجتماعی: نظریه‌ها و دیدگاه‌ها. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- منتظری، ابوالفضل (1388). جرائم مرتبط با فناوری‌های برتر اروپا. ترجمه مهدی اعلائی، تهران: نشر نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران.
- نادرزاد و همکاران (1394). شناسایی آسیب‌های اجتماعی دانشجویان دختر خوابگاهی با تأکید بر استفاده آنان از شبکه‌های اجتماعی. ششمین همایش سراسری آسیب‌های پنهان زیست دانشجویی.

- Achtenberg, B. (2006). "Mass media and its influence on the adolescent mind: A study of student perceptions of body image and magazine advertisements." Retrieved March, 25, 2014.
- Anteghini, M.; Fonseca, H.; Ireland, M.; Blum, R. W. (2001). "Health Risk Behaviors and Associated Risk and Protective Factors Among Brazilian Adolescents in Santos Brazil", *Journal of Adolescent Health*, Vol. 28, pp. 295-302.
- Baskin-Sommers, A.; Sommers, I. (2006). "The Co-Occurrence of Substance Use and High-Risk Behaviors", *Journal of Adolescent Health*, Vol. 38, pp. 609-611.
- Broadhurst, R., Grabosky, P., Alazab, M., Bouhours, B., & Chon, S. (2014). An analysis of the nature of groups engaged in cyber crime.
- Brown, S. E., F. Esbensen, G. Geis (2013). *Criminology: Explaining Crime and Its Context*. New York: Elsevier, Inc.
- Broadhurst, R., Grabosky, P., Alazab, M., Bouhours, B., & Chon, S. (2014). An analysis of the nature of groups engaged in cyber crime.
- Dashora, K. (2011). "Cyber crime in the society: Problems and preventions." *Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences*, 3(1), 240-259.
- DiClemente, R. J., Wingood, G. M., Crosby, R., Sionean, C., Cobb, B. K., Harrington, K., ... & Oh, M. K. (2001). "Parental monitoring: Association with adolescents' risk behaviors". *Pediatrics*, 107(6), 1363-1368.
- Flisher, A. J.; Chalton, D. O. (2001). "Adolescent Contraceptive Non-use and Covariation Among Risk Behaviors", *Journal of Adolescent Health*, Vol. 28, PP. 235-241.
- Han, Y., Grogan-Kaylor, A., Bares, C., Ma, J., Castillo, M., & Delva, J. (2012). "Relationship between discordance in parental monitoring and behavioral problems among Chilean adolescents". *Children and youth services review*, 34(4), 783-789.
- Hoeve, M., Dubas, J. S., Eichelsheim, V. I., Van Der Laan, P. H., Smeenk, W., & Gerris, J. R. (2009). "The relationship between parenting and delinquency: A meta-analysis". *Journal of abnormal child psychology*, 37(6), 749-775.
- Kandel, D. (1974). "Inter-and Intragenerational Influences on Adolescent Marijuana Use". *Journal of Social Issues*, 30(2), 107-135.
- Kamini, Dashora. (2001).cyber crime in the society": problems and preventions, *journal of Alternative Perspectives in the social sciences*, vol 3, no 1,240-259.
- Lau, W. W., & Yuen, A. H. (2013). "Adolescents' risky online behaviours: The influence of gender, religion, and parenting style". *Computers in Human Behavior*, 29(6), 2690-2696.

- Leiner, B. (2001). "A brief history of the internet", URL: <http://www.isco.org/internet/history/brief.html>.
- Maher, F. (2004). "Risk-taking behaviors in leisure time of youth, trends and patterns". *Journal of Youth Studies*, 6, 118-144.
- Michael, K., & Ben-Zur, H. (2007). "Risk-taking among adolescents: Associations with social and affective factors". *Journal of adolescence*, 30(1), 17-31.
- Moon, B., McCluskey, J. D., & McCluskey, C. P. (2010). "A general theory of crime and computer crime: An empirical test". *Journal of Criminal Justice*, 38(4), 767-772.
- Newton, A. E. P. (2004). *Cyberbullying: When bullies follow you home*.
- Patton, D. U., Hong, J. S., Ranney, M., Patel, S., Kelley, C., Eschmann, R., & Washington, T. (2014). "Social media as a vector for youth violence: A review of the literature". *Computers in Human Behavior*, 35, 548-553.
- Prensky, M. (2003). "Digital game-based learning". *Computers in Entertainment (CIE)*, 1(1), 21-21.
- Rai, A. A., Stanton, B., Wu, Y., Li, X., Galbraith, J., Cottrell, L., ... & Burns, J. (2003). "Relative influences of perceived parental monitoring and perceived peer involvement on adolescent risk behaviors: An analysis of six cross-sectional data sets". *Journal of Adolescent Health*, 33(2), 108-118.
- Rensburg, C., & Surujlal, J. (2013). "Gender differences related to the health and lifestyle patterns of university students". *Health SA Gesondheid (Online)*, 18(1), 1-8.
- Siegel, L. J. (2012). *Criminology*. Eleventh Edition. Wadsworth: Cengage Learning.
- Tucker, J. S., De La Haye, K., Kennedy, D. P., Green, H. D., & Pollard, M. S. (2014). "Peer influence on marijuana use in different types of friendships". *Journal of Adolescent Health*, 54(1), 67-73.
- Tylor, N. (2002). "internet-global Ecommerce Reports (survey of 37 countries)". URL: <http://www.tnsoufres.com/ger2002/download/index.cfm>.
- Varvil-Weld, L., Turrisi, R., Hospital, M. M., Mallett, K. A., & Bámaca-Colbert, M. Y. (2014). "Maternal and peer influences on drinking among Latino college students". *Addictive behaviors*, 39(1), 246-252.
- Villani, S. (2001). "Impact of media on children and adolescents: a 10-year review of the research". *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 40(4), 392-401.
- Wall, C. (2003). *Cyberspace Crime*, Aldershot, Hants, England: Ashgate.
- Wall, C. (2001). *Crime and the internet*, London: Routledge.

- Williams, M. (2006). Virtually criminal: Crime, deviance and regulation online. Routledge.

